

Márgitka van Woerkom

Sirene: lonken of verlokken naar goede literatuur?

In gesprek met Enny Snoeren

Enny Snoeren (Waalwijk 1960) studeerde culturele antropologie aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Ze is momenteel werkzaam bij de Provinciale Bibliotheekcentrale Gelderland (PBCG) als coördinator voor het experimentele leesbevorderingsproject 'Sirene'.

"De leescultuur van de jongeren is de laatste jaren drastisch veranderd. Er wordt veel minder gelezen dan zo'n vijftien jaar geleden. Een stukje cultuuroverdracht loopt hierdoor gevaar. Het wordt tijd dat we ons gaan bezinnen op de beeldvorming van jongeren over lezen. Iedereen die zich met literaire vorming bezighoudt, moet hier als gelijkwaardige partner over mee kunnen denken. Alleen op die manier is het mogelijk tot een oplossing voor een structureel probleem te komen.

Het Sireneproject, dat geïnitieerd is door de PBCG, houdt in dat de instanties die zich bezighouden met literaire vorming, dat wil zeggen onder andere alle bibliotheken in het Knooppunt Nijmegen-Arnhem (het zogenaamde KAN-gebied) en alle docenten Nederlands van havo/vwo-scholen, moeten zien te komen tot een structuur waarin we het lezen van goede literatuur kunnen stimuleren. Mijn rol daarin is die van coördinator. Om die structuur tot stand te brengen heeft Sirene een aantal experimentele deelprojecten ontwikkeld, overigens niet alleen voor Gelderland, maar ook voor de provincie Zeeland, die weliswaar verschillen van elkaar maar wel vergelijkbaar zijn. Zo is er bijvoorbeeld in het KAN-gebied een project 'Theater voor de Lijst' en in Zeeland het project 'Boek en Film'.

Voor de leerlingen is het van groot belang dat de projecten aansluiten bij hun belevingswereld. Ze moeten geprikkeld worden door het aanbod. Toch hebben we gekozen voor activiteiten die leerlingen laten zien dat lezen ook gewoon leuk kan zijn zodat we niet van plan zijn alle projecten af te sluiten met een prijs, een festival of een gereed produkt zoals een affiche en/of poster.

Om die nieuwe produkten te ontwikkelen voor het KAN-gebied hebben we onder andere contact gezocht met de Katholieke Universiteit Nijmegen (KUN) en het Regionaal Steunpunt Kunstzinnige Vorming (RSKV). Voorts hebben we iemand van de lerarenopleiding bereid gevonden om mee te denken in het samenwerkingsmodel 'Partners in de literaire vorming'.

De projecten in het KAN-gebied en Zeeland zullen samen een *pilot-functie* gaan vervullen voor andere nog te ontwikkelen leesbevorderingsprojecten in

Van Woerkom, Lonken of verlokken naar goede literatuur?

het land. Van een echte speerpuntfunctie kun je eigenlijk niet spreken, want afhankelijk van de evaluatie van de experimenten zal bekeken worden of deze zogenaamde speerpunten het land in kunnen.

SARDES (Samenwerkingsverband Advisering Research Dienstverlening in de Educatieve Sector), als adviseur voor dit soort leesbevorderingsactiviteiten voor het gehele onderwijs, heeft daartoe een landelijke stuurgroep ingesteld die toe zal zien op de beleidsuitgangspunten van de projecten, op de kwaliteit van de uit te voeren activiteiten en op de methodiekontwikkeling. Samen met de Stichting Schrijvers School en Samenleving (SSS) begeleidt en ondersteunt SARDES beleidsmatig en inhoudelijk de projecten. Daarnaast is er zowel hier als in Zeeland een regionale stuurgroep ontstaan waarin personen uit de verschillende literaire disciplines zijn vertegenwoordigd.

Het hele Sireneproject -dat in het KAN-gebied subsidie ontvangt van WVC, de provincie Gelderland en de gemeenten Arnhem en Nijmegen- zal drie jaar gaan duren. In oktober 1992 zijn we gestart met de voorbereidingsfase waarin we geïnventariseerd hebben welke wensen, behoeften en eventuele knelpunten er bij de doelgroepen -docenten en bibliotheekmedewerkers- leefden. Hierdoor werden de contacten wederzijds al zover verstevigd dat de intentie van Sirene, het onderschrijven van het belang om te komen tot een samenwerkingsmodel tussen scholen en andere leesbevorderende instanties, voor alle partijen duidelijk werd. Vanaf afgelopen september zijn de concrete projecten van start gegaan. Ik zal over enkele iets vertellen.

Theater voor de lijst

Een van onze projecten is *Theater voor de Lijst*, een bij veel docenten bekend maar nog weinig gebruikt project voor de bovenbouwklassen. Leerlingen lezen in eerste instantie klassikaal een boek van een toneelstuk dat gedramatiseerd is. Dit jaar is dat *Kees de jongen* van Theo Thijssen geweest. Het boek krijgen ze in bruikleen van Sirene. Daarna gaat de klas in zijn geheel naar de voorstelling en aan de hand van een zogenaamde Kijk- en Leeswijzer, die is ontwikkeld door de KUN en het RSKV, kunnen leerlingen een theaternotitie maken van het boek en de voorstelling. Dit theaternotitie mag samen met het gelezen boek als twee afzonderlijke nummers op de eindexamenlijst geplaatst worden. Wat leerlingen vooral aardig vinden aan dit project is dat ze de mogelijkheid hebben om na afloop van de voorstelling met de acteurs, regisseur of de recensent te praten.

De samenwerking met de bibliotheek bestaat met name hieruit dat men een schrijversmap levert met onder andere alle recensies over het boek en de verschillende voorstellingen die er zijn geweest. Om leerlingen een goed beeld te laten krijgen van de verschillende manieren van interpreteren van toneelstukken is er ook een videoband beschikbaar met scènes uit werken van Shakespeare.

Loesjeprojekt

Voor het Loesje-poëzieproject in zowel onder- als bovenbouw havo/vwo is de vereniging 'Loesje' uit Arnhem in de arm genomen. Deze vereniging geniet

in heel Nederland en vooral in het KAN-gebied veel bekendheid door haar korte, pakkende teksten die ze overal opplakt.

De *onderbouw*leerlingen krijgen een workshop aangeboden die voornamelijk gericht is op klank en ritme, waarna ze zelf vergelijkbare teksten van liedjes of poëzie waarmee ze affiniteit hebben, in de bibliotheek gaan zoeken. Deze poëzie wordt klassikaal besproken. In de les die daarop volgt komt via bemiddeling van SSS een bekende tekstschrijver of -dichter in de klas. Zo hebben zich in die lessen werkelijk spectaculaire ontmoetingen voorgedaan met Huub van der Lubbe van popgroep De Dijk.

Voor de *bovenbouw* wordt gebruikt gemaakt van het zogenaamde 'Rondje Loesje', waarin maatschappijkritische teksten aan bod komen. Leerlingen associëren in een eerste workshop aan de hand van woorden en zinnen en schrijven zo hun eigen tekst voor een affiche of voor een bijdrage in hun schoolkrant. Ook zij gaan evenals de lagere klassen op zoek in de bibliotheek naar poëzie die hen aanspreekt en praten vervolgens in een les met een dichter over het tot stand komen van zijn werk. Zowel Ted van Lieshout als Leendert Witvliet hebben als auteurs dit keer hun medewerking voor de bovenbouw verleend aan dit project.

Natuurlijk zijn ook hiervoor handleidingen voor de docent geschreven.

Leeskringen

Er zijn door Sirene, in nauw overleg met de KUN, twee soorten leeskringen ontwikkeld voor het reguliere lees-en literatuuronderwijs binnen het voortgezet onderwijs: de klas als leeskring en leeskringen buiten school. Beide soorten bestaan elk uit zes bijeenkomsten die eenmaal per drie weken plaatsvinden.

Bij de *klas als leeskring* helpen ervaren leeskringleiders minimaal drie keer een docent in zijn of haar klas bij het klassikaal lezen en bespreken van proza en poëzie zonder dat daar sprake is van structuuranalyse, van zogeheten tekstbestuderingsmethoden. Primair staat in die leeskring de beleving van elke individuele lezer. We hebben daarom bij de ontwikkeling van de handleiding rekening gehouden met de nieuwe eindexameneisen zoals die ondermeer beschreven staan in het CVEN-rapport. De bedoeling van het project is dat de docent deze wijze van benaderen zelf gaat overnemen, waarbij teruggeslagen kan worden op een handleiding die daarvoor speciaal ontwikkeld is. Het blijkt evenwel steeds dat het welslagen van zo'n klas als leeskring eigenlijk staat of valt bij het enthousiasme van de docent, want het is uiteindelijk de bedoeling dat de hele klas participeert in het project.

De *leeskring buiten school* is eigenlijk een geheel ander verhaal. Daar wordt door individuele leerlingen via actieve werving middels een folder van SSS aan deelgenomen op vrijwillige basis. Op zes vooravonden ontmoeten lezers, apart uit de onder- en de bovenbouw, elkaar in de plaatselijke openbare bibliotheek. Ze kiezen gezamenlijk een boek en bespreken dit op dezelfde wijze als bij de klas als leeskring met elkaar, weer onder begeleiding van een ervaren leeskringleider. Na die zes bijeenkomsten vindt er vervolgens voor

Van Woerkom, Lonken of verlokken naar goede literatuur?

alle deelnemers een afsluitende ontmoeting plaats in de vorm van forum met een bekende auteur. Dit jaar was Midas Dekkers daarvoor uitgenodigd.

Nascholingscursus Leesbevordering literatuur

Door Sirene is het afgelopen najaar voor docenten Nederlands en bibliotheekmedewerkers een nascholingscursus georganiseerd van acht achtereenvolgende middagbijeenkomsten. Deze cursus had een tweeledig doel: het elkaar op de hoogte houden van de meest recente ontwikkelingen op ieders gebied van de literaire vorming en het komen tot een goed samenwerkingsmodel voor beide 'partijen'. Vooral dit laatste is erg belangrijk gebleken, omdat duidelijk is dat men eigenlijk weinig van elkaars activiteiten op de hoogte is. En wil de literaire vorming goed van de grond komen, dan zal er echt van samenwerking sprake moeten zijn.

De deelnemers aan de nascholingscursus hebben voor dat model een aantal *aanbevelingen* gedaan op grond van elkaars verwachtingen en gesignaleerde knelpunten. Die aanbevelingen zijn nu gebundeld en kunnen zo hun dienst bewijzen wanneer scholen en bibliotheken besluiten tot een hechtere samenwerking op het gebied van de literaire vorming. Op kleine schaal zal die samenwerking overigens komend jaar al gaan plaatsvinden tussen één bibliotheek en een paar scholen in het KAN-gebied (zie elders in dit nummer, red.).

Als onderdelen bood de cursus informatie over onder andere de relatie basisvorming en jeugdliteratuur, drama en leesbeleving, vertellen en voorlezen, leesdossiers en leeskringen. We hebben geprobeerd via goede voorlichting en workshops de docenten en bibliotheekmedewerkers aandacht te laten schenken aan leesbevordering literatuur. Natuurlijk hebben niet alle onderdelen evenveel succes gehad, maar wat in ieder geval heel belangrijk is geweest is dat er een begin is gemaakt met de profilering van de relatie tussen bibliotheken en het onderwijs. De deelnemers hebben gelegenheid gehad met elkaar van gedachten te wisselen en onder het motto 'een goed begin is het halve werk' kan nu een samenwerkingsstructuur onder scholen en bibliotheken worden opgebouwd. Het aanbieden van diensten en activiteiten tussen beide instanties kan zo straks bibliotheekmedewerkers en docenten dichter bij elkaar brengen.

Een eerste terug- en vooruitblik

Nu bijna alle projecten afgerond zijn en de komende tijd geëvalueerd zullen worden, zullen we moeten bezien welke projecten het komende jaar doorgang zullen vinden. In principe zullen alle activiteiten opnieuw worden aangeboden.

De *Nascholingscursus* zal in ieder geval gewijzigd worden; het geheel zal meer een workshopachtig karakter krijgen, omdat uit de evaluatie al wel is gebleken dat zowel de docenten als de bibliotheekmedewerkers meer behoefte hebben aan praktijkvoorbeelden en konkrete samenwerking dan aan theorie.

Ook de *Leeskring buiten school* krijgt in ieder geval een andere doelgroep. De folder die destijds door SSS is ontwikkeld en waarmee we dit jaar leerlingen

Van Woerkom, Lonken of verlokken naar goede literatuur?

hebben geworven, heeft vooral deelnemers getrokken die al heel veel en graag lezen. Nu is dat niet echt de bedoeling van het project. Sirene wil vooral de leerlingen die je juist over de streep moet trekken om goede literatuur te lezen stimuleren tot deelname aan een leeskring. Het wervingsmateriaal zal dan ook dit keer gericht zijn op bijvoorbeeld bovenbouwleerlingen die, doordat ze veel -soms drie of vier- talen in hun eindexamenpakket hebben, extra hulp nodig hebben boeken te lezen en te bespreken. Natuurlijk kennen onderbouwleerlingen die 'lijstdruk' nog niet, maar lijkt het me voor hen toch eveneens leuk wat steun te krijgen bij hun keuze en wijze van vertellen over een boek.

Voor 1994-1995 staan er overigens twee nieuwe projecten op stapel: het Poëzieproject en Vertellen en Voorlezen.

Het *Poëzieproject* sluit nauw aan bij het tweejaarlijks Gelders Wintertuinfestival dat begin 1995 weer zal worden gehouden. Dit literatuurfestival wordt georganiseerd door verschillende literaire instanties in Arnhem. Er worden dichters uitgenodigd, maar ook leerlingen wordt gevraagd hun eigen poëzie voor te dragen op een podium. Daarvoor zijn al lespakketten gemaakt voor de deelnemende docenten door het RSKV en is er materiaal beschikbaar van Doe Maar Dicht Maar. Via workshops schrijven klassen in hun lessen Nederlands zelf gedichten voor het festival. Daarnaast maken ze kennis met professionele dichters. Daarnaast zullen leerlingen hun gedichten ten gehore brengen op een professioneel podium.

Het andere project *Vertellen en Voorlezen* moet nog helemaal ontwikkeld worden, maar we zoeken waarschijnlijk aansluiting bij het Nijmeegse Vertelfestival dat jaarlijks plaatsvindt in de laatste week van januari. De activiteiten zijn vooral bedoeld voor leerlingen uit de eerste drie klassen van de havo en het vwo, waarbij ze zowel door docenten en bibliotheekmedewerkers als professionele vertellers en voorlezers geconfronteerd zullen worden met deze wijze van overdracht van literatuur. Daarbij zullen deelnemende klassen in de gelegenheid worden gesteld onderdelen te volgen van beide eerder genoemde festivals en kennis te maken met het vertellen en voorlezen uit eigen werk op een open podium.

Tot besluit is het denk ik goed toch al iets te zeggen over de *evaluatie* van dit eerste experimentele Sirene-jaar. Deze evaluatie vindt plaats door het onafhankelijk onderzoeksinstituut SCO-Kohnstamm. Dit bureau zal zowel het effect als het proces beoordelen; het blijft dus niet bij een interne evaluatie.

Voorts blijkt uit de eerste gegevens al dat de invulling en uitvoering van een project ontzettend afhankelijk is van de al dan niet actief betrokken *docenten*, met andere woorden: Sirene heeft eigenlijk een zeer breekbaar concept. Het is namelijk van groot belang je te realiseren dat elke deelname aan een project het afgelopen jaar altijd heeft betekend dat docenten daar extra tijd en ruimte voor moesten vrijmaken binnen hun eigen reguliere lees- en literatuurprogramma. Het is daarom ook een zeer realistisch beeld dat de evaluaties te zien (zullen) geven.

Van Woerkom, Lonken of verlokken naar goede literatuur?

De *bibliotheken* die bij de diverse activiteiten betrokken zijn geweest, hebben dit eerste jaar eigenlijk -jammer genoeg- alleen een ondersteunende rol gespeeld. Het is denkbaar dat bijvoorbeeld bij de leeskringen buiten school de bibliotheekmedewerkers een veel actievere functie zullen gaan vervullen.

Wat evenwel uitermate belangrijk zal zijn voor de komende tijd -wil men echt spreken van 'partners in de literaire vorming'- is dat er zowel in de school als in de bibliotheek daadwerkelijk mensen beschikbaar zullen zijn die de samenwerking tussen beide partners in hun takenpakket als gezamenlijk doel willen nastreven. Pas dan lonkt Sirene niet alleen naar goede literatuur maar verlost zij er eveneens naar."

